

ORTADOĞU VE TÜRKİYE: DARBELER, DEMOKRASİ VE BAĞIMSIZLIKTA KADER BİRLİĞİ

PROF. DR. AHMET UYSAL

Başkan ORSAM

“

2000’li yıllar Arap dünyası için kayıp yıllar olmakla beraber, Türkiye için bölgeden farklılaşma başlamış ve Türkiye demokratikleşme yönünde kararlı adımlar atmıştır. Bocalama ve içe kapanma ile geçen ekonomik ve siyasi krizlerle 1990’lardan sonra 2002’de güçlü halk desteği ile başa gelen AK Parti hükümeti olmuştur.

”

Abbasiler, Selçuklular, Memlükler ve Osmanlılarla birlikte bin yıldır beraber yaşayan Türkler ve Araplar, I. Dünya Savaşı’ndan sonra ayrı düşmüş ve parçalanmıştır. Sonraki süreçte Arap Dünyası sömürge dönemini tecrübe ettiği için zayıf kalmışlardır. Sömürgecileri bölgeye çeken enerji kaynakları ve ticaret yollarının sunduğu imkânlar istismar edilmiştir. Demokrasiye müsaade etmeyen ve dolayısıyla bölge halklarının kendilerini yönetmesini istemeyen başat güçleri Ortadoğu’da kontrollerini diktatörlerle sağlamıştır. Türkiye de bu dönemde bölgeyle mesafeli ilişkiler kurmuştur.

ORTADOĞU VE TÜRKİYE’DE DEMOKRATİKLEŞME SÜRECİ: KISA TARİHSEL SÜREÇ

Arap dünyası, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra hukuki bağımsızlığını kazansa da gerçek siyasi, askerî ve ekonomik bağımsızlığını kazanamamıştır. Arap dünyası bir yandan bağımsızlık mücadelesi verirken, diğer yandan Doğu ve Batı Bloklarının müdahale ve mücadele alanı olmuştur. Bağımsızlık mücadelesini domine eden Nasırcı ve Baasçı partiler yönetime geldikten sonra, özellikle dış tehdit bahanesiyle demokrasiye izin vermemiştir. Türkiye’de aynı dönemde demokrasiye geçerek güçlenmeye ve bölgeye ilgi göstermeye başlayınca darbelerle önü kesilmiş, zayıf kalmış ve zaman kaybetmiştir. 1959’da Mısır’da subaylara yaptırılan askerî darbe bölge ordularına örnek olmuş, 1960’ta Türkiye’deki subaylar aynı yöntemle darbe yapmıştır. 1962’de Yemen, 1963’te Suriye ve Irak’ta darbeler yapıldı, en son 1969’da Kaddafi darbesi, aynı darbe ekolünün ürünüdür. Soğuk Savaş ortamında Ortadoğu’da bazı darbeler Batı yanlısı, bazıları da Sovyet yanlısı olsa da sonuç yine istikrarsızlık, baskı ve geri kalmışlık olarak devam etmiştir. Türkiye görece olarak Arap ülkelerinden daha ileri olsa da

merkez olarak belirlediği Batı kalkınma seviyesinin çok gerisine kalmıştır. Dolayısıyla, demokratikleşme ve kalkınma açısından Arap ülkeleri ve Türkiye arasında büyük fark oluşmamıştır. 1990’lar-

da Sovyet Bloku'nun çöküşünden sonra Doğu Avrupa'da ve hatta Afrika ve Latin Amerika'da birçok ülke demokrasiye geçtiği hâlde Arap toplumlarına bu fırsat verilmemiştir. Aynı yıllarda Türkiye de terörle ve askerî müdahalelerle zaman kaybetmiştir. 11 Eylül 2011 terör saldırıları sonrasında George W. Bush yönetimi, Arap dünyasına müdahaleci anlamda demokrasi getirmeyi tartışsa da bu gerçekleşmemiştir. Çünkü onun hedef olarak seçtiği Afganistan ve özellikle Irak, etnik, mezhepsel ayrış-

malar ve dış müdahaleler yüzünden demokrasi ihracının en zor uygulanabileceği ülkelerden biriydi ve yöntem olarak işgal süreci Bush'un sert güç mantığını ortaya koymuştur. ABD'nin gerçek niyeti demokrasi getirmekten çok terörle mücadele bahanesiyle ülkeleri sömürmek olduğu için "demokrasi teşviki" söylemi beklendiği gibi başarısız olmuştur.

2000'li yıllar Arap dünyası için kayıp yıllar olmakla beraber, Türkiye için bölgeden farklılaşma başlamış ve Türkiye demokratikleşme yö-

nünde kararlı adımlar atmıştır. Bocalama ve içe kapanma ile geçen ekonomik ve siyasi krizlerle 1990'lardan sonra 2002'de güçlü halk desteği ile başa gelen AK Parti hükümeti olmuştur. Ancak AK Parti yönetimi de cumhuriyet yürüyüşleri ve muhtıralar ile demokratik yollar haricinde düşürülme tehlikeleri atlatmıştır. 2011 yılında işsiz bir Tunuslu gencin kendisini yakması ile başlayan isyan süreci orada yönetimi düşürmüş ve bu dalga birçok Ortadoğu ülkesine yayılarak demokratikleşme için

umut olmuştu. Mısır'dan Libya'ya Yemen'den Suriye'ye büyük değişim dalgası hem ülke içinde hem bölgede hem de küresel anlamda ciddi bir değişim anlamına geliyordu.

BÖLGEDEKİ DARBE PROJELERİ VE ARAP BAHARI

Arap Baharı, Arap ülkelerini de güçlü ve bağımsız kılabilecek potansiyele sahip olduğu bölgesel ve küresel statüko güçleri tarafından darbeler ve iç savaşlarla engellenmeye çalışılmıştır. Görünenin aksine Batı ve Doğu'daki büyük güçler bu sürecin durdurulması konusunda fikir birliği yapmışlardır: Mısır ve Yemen darbeleri, Suriye ve Libya iç savaşları... Arap toplumlarının haklı taleplerine destek sunan Türkiye ise demokrasinin Arap komşularını da geliştireceği ve güçlendireceği için bu süreçte farklı politikalar izlemiştir. Suriye'de diktatör Beşar Esad rejimine karşı halkı destekleyen Türkiye, Mısır'da Libya'da ve Yemen'de de darbelerle karşı çıkmıştır.

“

Mısır'daki darbe hızlı bir şekilde Libya'ya taşınmış ve Libya'da IŞİD ile mücadeleyi bahane eden savaş ağası Halife Hafter Libya'da meşru Libya hükümetini devirme amacıyla Trablus'a saldırmaya başlamıştır.

”

Hem söylemsel tutarlılık için hem de büyük bir değişim dalgası olduğu için Batı, Arap demokratik devrimlerine karşı çıkmamıştır. Ama devrim sürecini zamana ya-

arak, yavaş yavaş rayından çıkarak baltalamayı tercih etmiştir. Hem küresel hem bölgesel statüko güçleri, en kritik ülke Mısır'da darbe yaptırarak demokratikleşme çağrılarını ve iradesini tersine döndürmeye başladılar. 2012 yılı ortasında seçimle başa gelen Muhammed Mursi yönetimi bir yıl sonra dolmadan askerî darbeyle devrilmiştir. ABD, Avrupa, Rusya, Çin ve hatta Hindistan gibi küresel güçler yaşananları askerî darbe olarak tanımlamaya yanaşmamıştır. Mısır'daki bu askerî rejimin ayakta durması için Körfez ülkeleri bugüne kadar 100 milyar dolardan fazla destek olmuştur. Mısır'daki darbe hızlı bir şekilde Libya'ya taşınmış ve Libya'da IŞİD ile mücadeleyi bahane eden savaş ağası Halife Hafter Libya'da meşru Libya hükümetini devirme amacıyla Trablus'a saldırmaya başlamıştır. Darbe projesi batı bölgesindeki Libya halkının sert direnişiyle engellenmiştir fakat tehlike 2020 yılına kadar sürmüştür.

2012-2013 yıllarında İran ve Türkiye'nin Suriye'de çatışmasına yatırım yapan ABD gibi küresel aktörler aynı projeyi Yemen'de gerçekleştirdi. 2014 ortasında İran

destekli Husiler darbe yaptı. Yemen'de demokrasiden ve siyasal İslam'dan nefret eden Körfez ülkelerini Husi darbesine razı ettiler. Çünkü Körfez rejimlerinin kaygı duyduğu iki güç olan Husiler ve (İhvan) İslah Partisi'ni birbiriyle çatıştırarak amaca ulaşmak istiyorlardı. Ancak İslah Partisi Husilerle çatışmaya girmeyince Suudi Arabistan yönetimi panik düğmesine basarak Irak ve Suriye'den sonra Yemen darbesiyle etrafının İran ve yandaşları tarafından kuşatıldığını düşünerek 2015'te askerî operasyon başlattı. Ancak bu savaş özellikle Suudi Arabistan için askerî ve diplomatik yük hâline gelmiştir ve buna hâlâ çözüm bulunamamıştır.

15 TEMMUZ'UN BÖLGEYE ETKİLERİ

Barack Obama Yönetimi, Mısır'daki darbe sürecine engel olmadığı gibi Suriye'de meşru muhalefete her türlü söylemsel desteğine rağmen somut adım atmamıştır. Diğer taraftan demokrasiye destek olan Türkiye gibi ülkeleri de cezalandırma yoluna gitmiştir. Mısır darbesiyle benzer zamanlarda 2013 yılından itibaren bazı gösterilerle

birlikte Türkiye’de iç kaotik durum oluşturulmaya çalışılmış ve PKK terörü merkezli Hendek çatışmaları yoğunlaşmıştır. Fakat Türkiye bu süreçleri güçlü şekilde atlatabilmiştir. Yine aynı yıl sonunda FETÖ kaynaklı 17-25 Aralık süreçleri de yaşanmıştır. Bu paralelde Esad rejiminin devamı için dünyanın her yanından IŞİD mensupları Suriye’ye getirilmiştir. IŞİD esas olarak demokratik Suriye muhalefetine hedef alırken, IŞİD ile mücadele bahanesiyle, İran ve Rusya’nın ülkeyi işgaline ses çıkarılmamıştır. Türkiye’yi cezalandırmak ve zayıflatmak amacıyla Obama yönetimi, Suriye’nin kuzeyini terör örgütü PKK-PYD’ye teslim etmiştir.

“

15 Temmuz darbesi başarılı olsaydı, Suriye ve Irak gibi Türkiye de bölünme tehlikesiyle karşı karşıya kalabilir ve farklı bir Ortadoğu önümüzde olabilirdi.

”

Gezi, Hendek savaşları ve 17-25 Aralık’ta Türkiye’nin önünü kaos ile kesemeyen güçler en son 15 Temmuz’da bağımsız Türkiye’yi

eski kalıbına sokmak istenmiştir. 2016 ortasında Türkiye’deki demokratik yönetimin Ortadoğu bölgesindekilere benzer şekilde darbeye devrilmesine ABD gibi küresel aktörlerin sessiz kaldığı ve Türkiye’nin demokratikleşmesine adeta engel olmaya çalıştığı görülmüştür. Ancak 15 Temmuz darbesi Türk halkı ve yönetiminin direnciyle başarısızlığa uğratılmıştır. Ama Batı’nın Ortadoğu’daki istikrarsızlaştırma politikaları devam etmiştir. Bu çerçevede kısa bir süre sonra Mart 2017’de Mesut Barzani’ye Kuzey Irak’ta devlet kurma telkinleri yapılmıştır. Sonrasında Arap Baharı’nda halklardan yana tavır koyan Katar yönetimi de bölgesel kuşatmayla düşürülmeye ve kendilerince hizaya getirilmeye çalışılmıştır. Darbeden güçlenerek çıkan Türkiye, peşinden Kuzey Suriye’de IŞİD ve PKK terörüyle mücadeleye girerek güneyindeki kuşatmayı kırmıştır.

15 Temmuz darbesi başarılı olsaydı, Suriye ve Irak gibi Türkiye de bölünme tehlikesiyle karşı karşıya kalabilir ve farklı bir Ortadoğu önümüzde olabilirdi. Türkiye’nin Katar’a diplomatik, askerî ve lojistik desteği oradaki darbeyi de başarısız

kılmıştır. Katar da elindeki mali ve medya imkânlarıyla aynı çizgide devam etmektedir. 2020 yılında Türkiye, Libya’daki darbecilerin Trablus’u ve ülkenin batısını kontrol etme durumunun gelişmesi üzerine ülkenin meşru hükümeti tarafından gelen davet sonrasında meşru hükümete askerî ve siyasi destek sunmuştur. Bu destek sonrasında Libya’daki meşru hükümet, darbecilere karşı önemli zafer kazanarak bu bölgedeki dengelerin değişmesini sağlamıştır. Bu müdahale esnasında kendi deniz yetki alanlarını belirlemek için de Libya ile Türkiye arasında anlaşma yapılmış ve Yunanistan ile İsrail’in Doğu Akdeniz’i kontrol etmelerine engel olunmuştur.

Eskiden olduğu gibi bugün de Ortadoğu’daki darbeler, iç savaş ve baskıcı yönetimler buradaki ülkeleri meşruiyet açısından zayıf tutarak Batı hegemonyasının sürmesine hizmet etmektedir. Türkiye’nin hem bölge demokrasilerine desteği hem kendi demokrasisine saldırıları bertaraf etmesinin Ortadoğu için de ciddi etkileri olmuştur. Bölgedeki statüko güçleri demokratikleşme ve bağımsızlaşma sürecini yavaşlatsalar da tersine çevirememişlerdir. Türkiye sayesinde Libya ve Suriye gibi ülkelerde eski diktatörlüğe dönüşmesinin önüne geçilmiş, Arap demokrasilerine destek veren Katar izole edilememiştir. Sonuç olarak mevcut demokratikleşme ve daha otonom olma yolunda güçlü adımlar atan Türkiye ile Arap dünyası tam bağımsızlık, demokrasi ve kalkınma yönünde sahip oldukları enerji, ticaret yolları ve insan kaynakları açılarından ciddi fırsatlar yakalayabilir. ■

